

En pubertet som sammanföll med två krig

Bro Carpelan dog den 11 februari i år. Det blev tomt men han lever ju kvar. Vi mötte på 40- och 50-talet i ett litet gäng som träffades ofta och intensivt. Vi var i 15 årsåldern när vi blev myfika på varann, det stod sig i tio år, övergick diskret i vänskap och familjebildning, utveckling, måhända. 4 stycken lever alltjämt, 3 stycken talar i telefon och skriver brev och träffas ibland. Vi kallades för kollektivet inspirerade av den engelska symfoniker-
nas första konsert efter vapenstillståndet 1944. Beethovens och Sjostakovitj's femmer på Kansallisteatteri. Vi ville också vara ett konstnärligt kollektiv. Vi hade ingen aning om att vi en dag skulle spretas in under begreppet Efterkrigsungdom.

Det var en lycklig tid. Fäder, skollärare och morlous väktare och piverkare låg vid porten. Vi fick SJÄLV. Vi var hemliga, bestående och intellektuellt, bar fula kläder, hade inte veckopeng, kom från mycket olika hemförhållanden, längtade efter kakor och varmvatten mer än i gäng i veckan och trotsade utgångsförbuden efter kl 22. Vi åkte i spårvagnar som var överfulla. Då kände man utångi och slapp betala. Vi klisterade pappers-
slimor över trasiga möbbläggningssgardiner och skördade sig, potatis och kålrätt under skallöven. Vi älskade Kafka, Hemingway, Faulkner och James Joyce, våra egna modernister och brevises 40-talister. Do Dessutom en besynnerlig detektivromanförfattare som hette Edgar Wallace. Han skrev också med namn Raymond Chandler som vi andra inte hade hört talas om. Och alle Heberg som vi tyckte var tåkig. Vi läste, Alltid. Lyssnade på musik i radio. Vi pratade i mun på varann, hade åsikter om allt och värtrade oss i hemmagjorda formuleringar och analyser. Vi tvivade om att kunna viktiga poster i Skolmyndomsförbundet och dess tidning Svenska Ungdom trots att vi hatade deras pretentiösa måten. Vi levererade (enligt egen åsikt) högklassiga program till Samkorens samman-

2/
konster, deltog i välläsmystävlingarna (alltid var det någon av oss som fick I och II pris - litgiltigt vem). Några spelade piano, alla skrev dikt och noveller, bro ritade karikatyrer. Spade man inte känt oss närmare kunde man ha trott att vi var ett gäng oträgliga karriärister. Vi var på mycket gott humör och fräktade etablissemanget. Vi var djupt allvarliga och hade humor, lika litet ~~skämt~~ motbiter, då som nu.

Vem var vi då?

(Här måste jag tillstå att sådant här finlandsvenskt skivaller fyller mig med lust. Jag håller i tisdagen med stor trokan. Pladder mellan det privata och personliga är frälsbart och koketterande. Parentesen slut)

(Ny parentes. Bro och jag talade under 70-talet många gånger om liknamnarna: de akademiska forskarna. Hur mycket skulle de få ta del av? Vi lovade bränna vår ungdoms brevväxling. Kanske höll vi vårt löfte.)

Ja, vem vi var? ProCarpelan, Carl Fredrik Sundelin, Kristofer Endell, Matti Castrén, Staffan Aspelin och Ojju Ulfsson. Ghita Grönblom (sedemera Barck) och Ulla Gylling dök upp ibland, Larso Luther och Larso Pöyry liksom i utkanten, Christo Kihlman var några av yngre men jämlik. Järn Donner var för ung...
Men: Ralf Parland (född 1914) och Gunna Bojarsling (född 1887) betraktade vi som jämna och närstående. Poeterna Endell, Olof, Rubbe och Torger var stötter, Elnor Eriksonins likaså. Eva Wichman, Mirjam Tuominen och Selvig Schoultz beundrade vi, på avstånd, länge.

Hagar Olsson såkte vi en gång osannivå upp på Bergmansgatan. Vi ringde på, uppfattade hälsande steg, kedjan rasslade och genom dörrsprungan urskilde vi en grå gestalt. "Vi ville bara säga att vi beundrar er" stammade vi fram. Det blev tygt. "Jag har snuva" svarade Hagar Olsson och stängde långsamt dörren. Vi skändas när vi gick ner på trapporna.

Egentligen hade vi ingenstans att ta vägen. Det var trängt hemma hos de flesta. Utan överenskommenhet dök vi efter skoldagen upp på Akademiska Bokhandeln. Där stod vi och kikade in i de uppskurna böckerna för att få oss på det nyttkomna. Efter nån månad kom direktör Väinö Luoma ner till oss på

3) markplanen och bad oss vänligt men bestämt förläsa våra sammankomster när annanstans. Vi tog för stor plats och störde församlingen. Köpte sällan näring. Ett hade han. (Men Lord Verubergs Halvuddas vissa sidor hann jag ta del av, andeles gratis)

Richardsgutans bibliotek hade långsamma inköpsrutiner. Vi drog till Nordiska Antikvariatet på 17. Där var trångt och dammigt men högt i tak och Erik Olsson samtalande. Han blev opp och ner för stegar, berättade och valde och vrakade. Rekommenderade! De tre exemplaren av Quos ego, det första från 1928, och Ultras enda från 1922, hemfördes i triumf. Tidskrift för ny generation stod det på prisen och det identifierade vi oss med trots att det var tjugo år sen. Modernisternas ungdomsalber fide vi billigt, billigast var Gunnar Björklings - utgivna på eget förlag. Eriks tillmöt med betalningar och kredit var imponerande. När vi så småningom sedan vistades i Gunnars bostad i Brunnsgränd skänkte han oss lassvis med sina böcker. Solbrant, allt syndens blåa nagel, men blåer violett på havet, Augelägenhet och många fler. Dedikationen var alltid mycket personlig, den slutade vardert och snett nerför försättsbladet. Vi drack te där och när gång en surps och ett kallet ägg och försökte känna på oss när det var dags att bryta opp; alltid uppmanade han oss att komma igen och utbyta åsikter. VI UT-BYTFE! Syntaxens hemligheter! Rader som inleddes med att, och, eller, men, snöz sa i i våra försiktiga diktalster och de djärva Genetivformerna rann in i våra unga och törstiga språknedretanden. Naturligtvis ville vi inte imitera, vi ville bara inte vara konventionella eller präktiga. Inte entydiga. Vi ville utforska och leka med dada-språket. Bejaka det absurda vi såg i allt runt om oss. Vi ville spotta ut anti-teser. På hemväg gick vi och surisjäng. Improviserade egna melodier till Erik Lindgrens Mannen utan väg. Någonstans-inom-oss-är-vi-alltid-tillsammans-någonstans-inom-oss-har-alla-tingen-gätt! Och alla-klockor-stannat. Orwells Djurfarmen gick och omi att tonsätta. När någons inspiration tröt fortaltte en annan.

4) Nara Nazarengatan

49

De bodde på Nylandsgatan 14 i två rum och kök med sin mamma och pappa. Rummet han förfogade över upptogs av ett stort taffelpiano, hans sång, ett gammalt skrivebord, en bokhylla och en vilstol. Där knöade vi ihop oss *Bro tog lektioner av Erik Tavarastjärna och spelade sin läror för oss men också egna jazzimprovisationer. Staffan klände till med Beethoven. Vi kom med sympuliter. Deos pappa var kassör på Helsingfors Altiobank, han doftade cigarr och var optimistisk och starkskattade. Deos mamma var blek och fågellik, hon hade sitt leende. De debuterade 1945 med *Som en druckel värm*.

Hemma hos Carl Fredrik på N. Sjöbergsg. 5 var det ofta främlingsfritt, hans läkarpappa var död. Hans vackra, omgifna mamma hette Maruli Sackman när hon under många år var finsk tennismästare. I köleskipet fanns det cacao pulver som vi blandade med strösocker och mjölk i en kaffekopp. De kan inte minnas att vi skulle varit fulla men väl att vi dansade! Till Glenn Miller och Brandenburgerkonserterna. De var en jäkel på jättelång till brach. Ibland ~~blev~~ dik en blyg lillebror upp. Han hette Peter och vi såg med tillförsikt på hans framtid. När det blev flygskolan gick vi upp på taket och tittade på bränderna, när de kom närmare gick vi ner i skyddsrummen. Det var alltid lika möjligt att överleva. Vi skrattade mycket. Vi ville vara avvikare, sökande, kritiska. På de svaga sida livet ut, inte jag berömmelse. Carl Fredrik gav ut Rummet och regnbågen 1947. I tidningen 1945, 46, 47, -48 publicerade sig pojkarne nu och då vill jag minnas.

Texterna attraherade hela gänget men konstruktören föreföll oss fjättrad vid sina stora tempel. De fylldes oss med misstro. Carl-Fredrik och jag blev klasskamrater när han kom hem från krigstjänst. I lördagen skulle man enligt traditionerna avtacka lärarna med glada kupletter innan studenten. Vi övade istället in Hager Allrons *Bli Uddet* (enakt) och renderade oss en förtidigt uppskattning. Jag tror att vi var gamla dånliga men säkert koncentrerade på uppgiften.

* ett Göteborgsuttryck. Trängde ihop oss?

5) Två ur gänget sökte sig ändå till teatern. Staffan Aspelin gick i Sv. Teaterns Elevskola 1946-1948, j 1948-1950. Staffan var redan då en färgstark människa. Han ansträngde sig aldrig för att framstå som original, han var det i alla högsta grad. Intelligent och med korta hälsningar var han en framstående fågel på skolskolan och valde ganska snabbt att bli regissör i stället för skådespelare. Styrelsen av våra programframgångar i skolvärlden uppsökte gänget prof. Nicken Pönngrén och frågade vad det skulle kosta att hyra Svenska Teatern. Shahahahaha. Dånade Nicken med magstödet fulla kraft och sa att han aldrig hört på maken men upplät en söndagsseftermiddag gratis. Vi övade in Hjalmar Bergmans En skugga och spände på med en avdelning dikter och pianosolon. Staffan stod à la kejsare Augustus och deklamerade Pär Lagerkvist och Nils Ferlin (Mondag: människan minus jag?) Själva drog jag till med Vierge Moderne av Edith Södergran. Artåret var 1945? Det var fullsatt och tidningens recenserade! Ofattbart. Staffan hade veckogrammsfon och en stor klassisk skivsamling, hans för hette Summar och var egentligen kemi-ingenjör men stod över sådana fulligheter som regelbundet arbetstid och betraktade sig hellre som fritänktare och journalist. Polemiserade gärna i Allmänhetens spalt på Husis och sågs med sitt silvervita långa hår fladdra fram på Svevågsgatan alldeles tydligt ^{fastid} på väg vänster. Staffans mor var tandläkare med trampbör, den var auktor redan på 40-talet men hon försörjde sin familj utan att klaga. När Stadskorkesterens abonnemangsbiljett för hela säsongen skulle ges ut till försäljning övermättade gänget utanförlagers Musikhandel på Alexandersgatan. Hon ständte sig längs med Mikaelsgatan ändå till biograf Rea. Konservatoriet var ett älskat tillhåll. Gränserna öppnades och utländska stjärnor gav konserter. När vi inte hade pengar smet vi in på läktaren. Staffan satt med familjen i knät och driggade framman bakom protesterade. Ända var det nog böckerens värld som kenderade oss våra första inkomster, bokhandlarna tyckte att vi dög som julexpedit. 1946 anställdes Bo och jag för svindlande timlön på Stadsbiblioteket. Vi plöjde och ständte bland hyllorna, stämplade och katalogiserade. Skugga Barbro Mörne fick avlastning. Carina

6) V. Kraemer uppskattade vår sort, så hon. Jag kom in på Sv. Teaterns elevskola 1948. Åro avancerade. Skrev bl. a. på sin doktorsavhandling på svenska läroavdelnings övervakning, böj för sina anteckningar på baksidan av gamla kartotekskort. att gå; teaterskolan blev meg en svår prövning, antagligen nästosam. Turvis fide jag höra att jag var intellektuell, turvis att jag var vulgär. Min erfarenheter av finskt saltatthi på många olika adresser i det finska Finland och av fiskarbefolkningens utrotthet i det svenska Finland gjorde att jag var säker på att berättandet förfogade över nyanser utöver det eviga skönmålandet. Jag beres inte vara svordomar alltid skulle uttales ädelt. Vår avfödade preters toner ingick inte alls i teaterverkessem. Jag försörjde meg genom att läsa nyheter från FNB på kvällarna, redaktionen låg på andra sidan skillnaden i Rakes hus. Studentteatern och Kamusteatern blev andningshål och stöttade den sviktande själskändan.

Kristofer Endell och Matti Lawén kom från konstnärshem. Vi avundades dem deras gener. Almar Lawén var död men Eagni Lawén levde. Frustande och saftig lät hon oss komma och ateljédörren stod alltid på glänt och flygellocket var öppet. En gång uppförde ho och Staffan 4-händig en komposition de ville vi skulle höra eftersom de hade skrivit den kvällen föte. Den hette En hyllning till järnverken i Mjätarbrovodska (som naturligtvis inte existerade) Grammar minste på och klagade, de hade ett sjukt barn. Staffan sovade att de störde en gudomlig improvisation och bode respektera konstens vingsus!

Kristofer var den bitskarke av oss. Hans snarkaror drabbade allt och alla, hans skrattande pilor avlösnades med en djävulsk väsnings som vi älskade. Han bodde hos sin mor Mona Leo i samma hus som Olsons antikvariat och fick vi också sitta på golv och kuddar. Ibland stultade pappa Olaf och farbröderna Rabbe och Torger in och ville prata med "ungdomen". Vi blev blyga men smäningsom modigare. Följande dag var vi sörniga i skolan. Jag tror att Kristofer och jag var de enda som besökte författargruppen Kiilas uppläsningstillfällen, vi var nog de vänstrigaste av oss. Elvi Sinervo och Arvo Turdainen lyfte upp det mörklägda fronskaget. Kristofers Natl på feja kom ut 1949.

7)

Småningom gick ungdomen över. Den framgångs prisades över hela världen. Han försvarede sin integritet. Var oerhört flitig, översatte och redigerade antologier, brast ut i poesi och prosa. I den stora allmänhetens ögon betraktades han ändå som "svai". Trots Pankration's misstänksamhet fick han på 70-talet delta i Oförberedda Talarens program PÅ MINUTEN och blev omätligt populär i kaja och tarp, skarpvord, saustöt och lig, briljant och ursubb! För den som läst hans Urwind kom inte hans vildaste humor som någon överraskning. Men han kunde vara sur också. I Benjamin's bok skrivs han självironiskt om SUGUKLU = Sura gubbar ~~klung~~. Det sällskapet ville han fly fastän krafterna tröt. När han 2008-09 tillsammans med Lars Hultén och Simke Seke turnerade med uppläsningar och skämt noterades det i hela Norden vilken gudabenedad stand-up-artist han var. Men det var samma man.

"Verkligheter, verkligheter inom varandra" (Gramin 2010)

Inledningen till sin doktorsavhandling 1960 Studier i Gunnar Björklings diktning skriver han att filosofin knappt är betjänt av alltför mycket psykologiserande. Han citerar Igor Strawinsky: "Vi dömmar trädet efter dess frukter. Döm det då efter frukterna och bråk inte med rötterna"

I sin sista diktavhandling skrivs förgänglighetens stora finländske författare:

"Om efter tjugo år någon säger: han var vad jag minns, poet —"

men också:

"Skönheten i sekundet, det verkliga kärna"

B.U.

BIRGITTA ULFSSON